

Kahden konferenssin satoa

Jaana Kouri
Turun yliopisto

Olin viime keväänä mukana Turun yliopiston uskontotieteen oppiaineen tieteellisen kirjoittamisen työpajan opintoretkellä Tartossa. Halusin tulla kaupunkiin takaisin, joten ilmoittauduin siellä kesän alussa pidettävään folkloristiikan *Supernatural Places* –symposiumiin. Symposiumin aihe kutkutti mieltäni, sillä teen uskontotieteen väitöskirjaani juuri paikatutkimuksen alalta. Elokuun lopulla osallistuin oman oppiaineeni kansainväliseen konferenssiin *Ends and Beginnings* Tukholmassa. Seuraavassa katsauksessa kartoitan näitä tapahtumia omien kiinnostusteni pohjalta.

Lumoava Tartto

Supernatural Places, 6th Nordic-Celtic-Baltic Folklore Symposium Tartossa 4.–7.6. 2012¹

Emajoki virtaa läpi Viron vanhimman kaupungin, Tarton. Sen yliopisto on perustettu jo vuonna 1632 ja yhä sen noin sadastatuhannesta asukkaasta viidesosa on opiskelijoita. Muutaman askeleen päässä klassisen tyylin yliopistorakennuksista on leivoskahvila, jossa professorit ovat vuosikymmenten ajan vastaanottaneet oppilaitaan, ja nurkan takana suihkulähteen keskellä on *Suutelevat opiskelijat* –patsas.

Kesän 2012 suviseen alkuun Tarton yliopistossa järjestettiin² pohjoismaisen, kelttiläisen ja balttiläisen kansanperinteen tutkimuksen *Supernatural Places* -symposiumi. Tutkijat tulivat monista maista, myös kyseisten kulttuurialueiden ulkopuolelta. Symposiumin teema oli kansanperinteessä ilmaistu perinneyhteisöjen ympäristösuhde. Tarkoituksena oli esitelmäkutsun mukaan tarkastella kulttuuri- ja luonnonympäristöjen yliluonnollisia ulottuvuuksia niin kuin ne on kerrottu ja ilmaistu legendoissa ja muissa kirjallisissa ja suullisissa lajeissa. Ne ovat kerroksen käytäntöjä, joilla on vaikutuksensa yhteisön jokapäiväiseen elämään ja käyttäytymiseen. Kiinnostuksen keskiössä oli legendojen sijoittaminen paikalliseen ympäristöön ja yliluonnollisen mahdollistama kerronnallinen tila.

¹ Symposiumin sivut löytyvät osoitteesta: <http://www.ut.ee/folk/index.php/en/conferences/235-supernatural-places>.

² Järjestäjät olivat symposiumin ohjelmavihon mukaan Department of Estonian and Comparative Folklore, the Department of Scandinavian Studies, the University of Tartu ja the Tartu NEFAGroup yhteistyössä the Centre of Excellence in Cultural Theoryn kanssa.

Tervetuliaispuheessaan symposiumin vapaaehtoistyötekijöiden ja opiskelijoiden edustaja sanoi, että myös Tartto on ylluonnollinen paikka, joka lumoo satunnaisen kulkijan. Näin oli käynyt myös minulle. Juuri ennen lähtöäni Tarttoon Pasi Enges väitteli Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineessa aiheesta *Minä melkein uskon. Ylluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*.³ Engesin lisäksi kansanuskon kysymykset, kuten uskon ja kerronnan suhde puhuttivat karonkassa niin uskontotieteen kuin folkloristiikan tutkijoita. Oma tutkimukseni käsittelee suullisen historian tuottamia merkityksiä Turun saaristossa sijaitsevan entisessä Lyyrtyin luotsikylässä, joten uskoin löytäväni mielenkiintoisia näkökulmia myös tähän Tartton symposiumissa.

Symposiumin kielenä oli englanti, kun taas ympäristön viro, jonka ilmaukset kielivät kuin jostain jo unohtuneesta, mutta tutusta elämisen tavasta. Myöskään aiheen puolesta en kokenut itseäni muukalaiseksi, korvamaton mielessäni soivan Stingin laulun *Englishman in New York* mukaisesti. Viron ja Suomen uskontotieteen ja folkloristiikan oppiaineiden tieteenhistorioiden samanlaisuus ja erilaisuus tulee ilmi oppiaineiden nykyisissä näkökulmissa.⁴ Olen kokenut tutkimuspolullani oleelliseksi uskontotieteen identiteetin tunnustelemisen suhteessa sen läheisiin sisartieteisiin, kuten folkloristiikkaan ja kansatieteeseen, ja niiden käymään kansainväliseen keskusteluun, joka kiteytyy konferenssien aihevalinnoissa ja puheenvuoroissa.

Suomessa paikka- ja kylätutkimus sai sysäyksen maaseutututkimuksena 1970-luvulla ja tutkimuksellista kontekstia 1980-luvulla brittiläisestä lokaliteettitutkimuksesta. Viimeisten vuosikymmenien kylätutkimus on painottanut kylien kokemuksellisuutta sekä ajallisesti että spatiaalisesti. (Knuuttila & Rannikko 2008, 9–10.) Se on nähtävissä osana paikalliskulttuurien identiteettietsintää EU:n ja muiden globalisoivien järjestelmien ja aatteiden sisällä.

Viron folkloristiikan identiteetti taas voimistuu nyt kansallisuustunteen myötä, jota myös paikka- ja paikallisuustutkimukset tukevat. Tämän ymmärsin kuunnellessani tiistaiamupäivän plenaaripuhujaa, virolaista Ergo-Hart Västrikiä. Hän loi esitelmässään ”Place-lore as a Field of Study within Estonian Folkloristics: Sacred and Supernatural Places”, katsauksen Viron paikkatutkimukseen, joka erkani omaksi tutkimusalueekseen 1990-luvulla. Silloin otettiin käyttöön käsite *pärimus* (perinne), joka kattoi laajasti myös suulliseen perinteeseen liittyvät käytänteet. Samaan aikaan paikkatutkimus myös institutionalisoitui. Siitä lähtien se on keskittynyt poikkitieteelliseen tilatutkimukseen ja maantieteellisiin paikkoihin tekstuaalisen orientoitumisen sijaan. Viime vuosikymmeninä tutkimuksen huomio on siirtynyt perinteen kerronnallisesti tärkeiden paikkojen valikointiin, paikkojen ja niihin liittyvien motiivien typologisointiin,

³ Niin lektiiossa kuin väitöskirjassaan Enges johdatti kuulijat kentälle omaa tutkijanhistoriansa polkua pitkin, joka samalla on ollut folkloristiikan ja uskontotieteen saamelaisen kansanuskon keskeistä tutkimushistoriaa (Enges 2012).

⁴ Myös Bergenissä pidetyssä 32nd Nordic Ethnology and Folklore-konferenssissa 18.–21.6.2012 Barbro Klein (Stockholm University, Swedish Collegium for Advanced Study, SCAS) korosti kunniapuheenvuorossaan ”Our World and It’s Infinite Variations – On Differences, Similarities, Ethnology, and Folkloristics” oppiaineiden identiteettien, niiden samanlaisuuksien ja eroavaisuuksien pohdintaa ja tutkiskelua etenkin tieteenhistoriallisessa kontekstissa.

historiallisiin kerroksiin ja adaptaatioon, taustaan, funktioon, merkitykseen ja ajoittamiseen. Oma väitöskirjaprojektini tuntui uivan yhteisillä itämerensuomalaisilla vesillä.

Näkymättömyyttä ja likinäköisyyttä

Symposium avattiin Tarton yliopiston kokoussalissa, valtaviin rataskynttiläkruunujen alla, pylväiden reunustamassa salissa. Klassinen vaaleanpunainen kattoreunus loi raikkaan valoisan tunnelman.

Avajaisluennon piti ruotsalainen Bengt af Klintberg, joka johdatti yleisön saniaisiin liittyviin kansanomaisiin uskomuksiin ja legendoihin Euroopassa esityksessään ”Wonders of Midsummer’s Night: The Magical Bracken”. Saniaiset on kasviryhmä, joka ei lisääny kukkien vaan lehden alapuolella olevien siemenitiöiden avulla. Tämä erikoinen tapa on saattanut johtaa kasviin liitettyihin yliluonnollisiin uskomuksiin, esimerkiksi niihin, joiden mukaan kasvi kukkii juhannusyönä. Kasviin on liitetty myös uskomuksia aarteesta, johon suomalainen nimi Aarteenkoura viittaa.⁵ Yksi motiivi on siementen tai niiden kantajan näkymättömyys, joista Klintberg kertoi useita esimerkkejä. Esitelmästä tarttui näkymättömien siementen lailla yleisön takkeihin monia ajatuksia. Itse pohdin ajan ja paikan yhteyttä. Näkymättömyys tai kyky nähdä näkymättömiä liittyy moniin juhannustaikoihin juuri tuon kesäpäivänseisauksen ajan erikoisluonteen takia. Pimeä aika on silloin lyhyimmillään, valon aika pisimmillään ja luonto kukkeimmillaan, kuin morsian.

Avajaisluennon jälkeen symposiumväki opastettiin vastaanottotilaisuuteen läheisen puiston Toomemäen laelle, 1200-luvulla rakennetun tuomiokirkon raunioihin kunnostetun Tarton yliopiston historiallisen museon tiloihin. Samaisella mäellä ovat olleet Tarton ensimmäiset rakennukset 600-luvulla. Symposiumin tilajärjestelyt toivat tunnun paikallisten vieraanvaraisuudesta. Saimme aistia Tarton henkeä sen omilla juhlapaikoilla.

Tarton yliopiston ikkunoista kurkkii ikuistettuja tutkijoita.

Vastaanottojuhlassa keskustelin Tartossa opiskelevan italialaisen Valentina Punzin kanssa. Hän kertoi Tiibetin Ando-alueen kyläläisistä, joita hänen myöhemmin viikolla pitämänsä esitelmä käsittelee. Vaikka kyseiset yhteisöt eivät aina itse koe olevansa samaa yhtenäistä kansaa, ihmiset tuntevat kuuluvansa tai kiinnittyvänsä kulttuurisesti ja emotionaalisesti kaukanakin sijaitsevaan pyhään vuoreen, olevansa sen alueen ihmisiä. Vuorien erottamissa solissa ja laaksoissa asuvat tiibetiläiset ovat itse asiassa useita eri ih-

⁵ Kustaa Vilku on tuonut esille monia näitä uskomuksia kirjassaan *Vuotuinen ajantieto* (1950).

misryhmiä, joiden selviytymiskykyjen taustalla tuntuu olevan tuhansien vuosien tietotaito. Mitentä helposti ajattelu yksinkertaistaakaan kaukaiset alueet nykyisen kaltaisen yhtenäiskulttuurin kokonaisuuksiksi, jolloin paikallisten ja ajallisten eroavaisuuksien huomioiminen jää toissijaiseksi.

Kristillisiä, kristittyjä ja yliluonnollisia paikkoja

Symposiumissa plenaariesitelmää oli kymmenen ja muita esitelmää kuutisenkymmentä. Västrikin lisäksi tiistaiaamupäivän pääpuhujina olivat liettualainen Lina Būgenė, yhdysvaltalainen John Lindow ja islantilainen Terry Gunnell. Būgenė puhui aiheesta ”Narrative Expression of Cultural Landscape: From Supernatural Place Legends to Everyday Talk”. Hän seurasi liettualaisessa kerronnassa tapahtuneita maiseman nimeämisen muutoksia historian tapahtumien, kuten kristinuskon leviämisen, seurauksena. Legendoissa kerrotaan myös näkyvistä muutoksista maisemassa, esimerkiksi pyhien puiden kaatamisena. Onkin tarkasteltava paikkojen nimeämisen historiaa, jotta vältetään jumittumiselta yksinomaan esimerkiksi legendojen sisältämiin kristillisiin selityksiin. Myöhemmin symposiumissa Mari Purola Itä-Suomen yliopistosta tarkasteli esitelmässään ”The Devil’s Places in Finnish Folk Narratives” pirun tai paholaisen mukaan nimettyjä paikkoja Suomessa. Mietin, olivatko kyseiset paikannimet kristillistämisen uudelleennimeämisen tulosta. Ja tapahtuiko se aikoinaan tahallisesti, jotta kansa kaikkoaisi pois vanhoilta pyhiltä paikoiltaan ja alkaisi epäillä omien uskomuksiansa perusteita uuden kilpailevan uskonnon, kristinuskon eduksi?

John Lindon käsitteli plenaarissaan ”Legends of the Churchyard” kirkkomaata paikkana, jonka pyhyys-epäpyhyys muuttui ajankohdan määräämänä. Legendoissa keskiyön jälkeen kirkkomaata on koettu porttina kahden maailman, tämän ja tuonpuoleisen, välillä. Tuolloin myös näiden maailmojen välillä on voitu lähettää viestejä tai kuulla ääniä kuolleiden puolelta. Myöhemmin Kaarina Koski Helsingin yliopistosta käsitteli kirkkoa paikkana. Hän paneutui tarkasti ja monipuolisesti kirkko-käsitteen eri merkityksiin luterilaisen seurakunnan rakennuksena ja pyhyiden rakentajana. Hänen mukaansa kirkko on edustanut historiallisia arvoja ja tarjonnut julkisen paikan, joka oli tarkoin sanktioitu ja jossa vallitsi pyhä järjestys. Legendojen sisältämä kirkkorakennusten pyhä on ollut yliluonnollista toiseutta, joka oli käsitettävissä samanaikaisesti mahdollisena resurssina ja vaarana. Kirkko edusti toiseutta myös suhteessa arkiseen elämään ja samalla se oli yhteisöllinen keskus.

Terry Cunnell kartoitti vertaillen islantilaisia legendoja, jotka kertoivat voimakkaista kohdista (*power spots*) maastossa. Islantilaiset legendat ovat myöhäisiä verrattuna esimerkiksi Pohjoismaiden, Irlannin tai Skotlannin vastaaviin legendoihin, jotka yleensä liitetään arkeologisiin paikkoihin. Gunnellin mukaan islantilaisilla legendoilla on yleensä suojeleva funktio. Hän nimitti näitä käytännöllisiksi legendoiksi, joiden tehtävä on pitää ihmiset poissa tietyistä paikoista, jotka oli syytä jättää viljelemättä. Tämä toi mielestäni hyvin esiin uskomusten käytännöllisen funktion, joka liittyi jokapäiväiseen arjen elämään.

Omassa työryhmäesitelmässäni "Narrated Environment" käsittelin tarkemmin tutkimuskenttäni niitä paikkoja, kuten rantaa ja vettä, joihin on liitetty toiseutta, ei-inhimillistä toimijuutta tai yliluonnollisia olentoja. Suullisessa kerronnassa tiettyjen aiheiden esiin nostamisella on aina omat ympäristölliset, historialliset tai yhteisölliset syynsä tai funktionsa, jotka saattavat muuttua eri aikoina.

Kartalta kentälle ja pyhille paikoille

Keskiviikkoamun plenaarit käsittelivät tutkimuksen lähestymistapoja. Yhdysvaltalaisen Timothy Tangherlinin esitys "Supernatural Sitings: Geo-semantic Visualization of Supernatural Occurrences in a Large Folklore Corpus" tarjosi tietotekniikan mahdollistamaa makroskoopista pyhien paikkojen kartoittamista. Ohjelma tuntui kuitenkin ensin vaativan laajaa peruskartoitusta ja -tutkimusta eri maantieteellisiltä alueilta. Virolainen Jonathan Roper taas esitti perinteisen kaksinapaisen kansanusko – koulutettu skeptismi –ajattelutavan tilalle nelikenttää. Neliön kulmapisteinä ovat kansanusko, koulutettu usko, kansan skeptismi ja koulutettu skeptismi. Siinä tutkijat ja tutkittavat sijoittuvat eri puolille sen mukaan, mikä on heidän oma suhteensa tutkittavaan aiheeseen. Tämä toi jälleen mieleeni Engesin väitöstilaisuuden keskustelun siitä, mitä tutkittavat tai tutkija itse uskoo tutkimuskohteestaan. Mikä on tutkijan paikka? Autoetnografisessa tutkimuksessani tämä kysymys on polttopisteessä. Vuorovaikutus tutkimuskohteen kanssa ja sen reflektointi todentuu itse tutkimustekstissä, mikä asettaa paikkatutkimuksen menetelmille ja tutkimuskirjoittamiselle haasteita yhtaikaisen sisä- ja ulkoryhmäläisen rajatilan kuvaamisessa.

Keskiviikkona plenaariluentojen jälkeen lähdin virolaisten ystäväni kanssa Etelä-Viroon ja Setomaan pyhälle maaperälle. Kävimme esimerkiksi Viron suurimman puun, Tamme-Laurin luona, Otepään kirkossa, jossa Viron lippu siunattiin sekä pyhänä pidetyllä Võhandu-joella. Liikutuin keskusteluissamme siitä, miten virolaiset arvostavat varhaisten suomalaisten kansanperinteentutkijoiden työtä. Tapasimme myös Viron rajan toiselta, kotiseuduiltaan Venäjän puolelta muuttaneen setukaisen, kansanlaulajan ja aiemman setokuninkaan (*ülemsootska*) Õie Sarven. Hän on kulttuuriperintönsä tutkija ja käsityön mestari. Kun kysyin häneltä, missä hänen pyhä paikkansa on, hän vastasi: "Koko maa on meille pyhä".

Palasin symposiumiin kuuntelemaan vielä torstaiaamun esitelmiä. Niistä jäi erityisesti mieleeni Irma-Riitta Järvisen (SKS) plenaarin "A Folkloristic look at Saint's Lore" tarkastelu pyhiinmyksiin liitettyjen legendojen käytöstä, muuntelusta ja tulkinnasta Karjalan kansanomaisessa perinteessä. Hän kuvasi, miten kirkon pyhyys tuotiin arkeen. Naisten perinteessä navetta oli pyhä paikka, jossa katolisen jumalanpalveluksen ehtoollinen tai pyhä ruoka kotoistettiin ruokariitiksi lehmien kanssa. Kansanperinteellä tuntui olevan hidastempoinen, mutta elämän arjen rytmissä oleva pitkäkestoinen muisti. Lähdin taivaltamaan Enkelinsiltaa pitkin hotellille. Toivoin muistavani symposiumin annit vielä tarttuessani väitöskirjani leipätekstin kirjoittamiseen.

Enkelinsillalta Pirunsilta⁶ pitkin Ruotsinlaivalle

*Ends and Beginnings, EASR Annual Conference and IAHR Special Conference Tukholmassa 23.–26.8.2012.*⁷

Kahden suuren kansainvälisen uskontotieteellisen seuran, European Association for the Study of Religions (EASR) ja The International Association for the History of Religions (IAHR), yhteiskonferenssi oli haastava ja monipuolinen. Konferenssin suuruus saneli käytännön ratkaisuja. Konferenssi järjestettiin Södertörnin yliopistossa Tukholman Huddingen esikaupunkialueella. Perille päästäkseen oli järkevää käyttää paikallisia julkisia kulkuvälineitä, ruokailut oli järjestetty konferenssin aulassa ja juhla-ilta-tilaisuus samaisen yliopiston ravintolassa, mitkä yhtä kaikki toivat tieteelliseen konferenssiin arkielämässä kiinni olemisen tuntua.

Konferenssin teema ja esitelmäkutsun houkuttelevat ajatukset kohdentuivat alun ja lopun ajatuksiin niin uskonnoissa kuin uskonnontutkimuksessa: Uskonnon on sanottu saaneen alkunsa halusta paeta ajan vääjäämätöntä kulkua tai sen loppumisen pelkoa. Voidaanko uskonnolle edes asettaa alkukohtaa? Voidaanko nykyään puhua enää uskonnon heikkenemisestä tai lopusta? Myös rituaalit on nähty vuodenaikojen, yhteisöjen tai yksilön elämänvaiheiden alun tai lopun ilmaisuina tai juhlistamisena.

EASR-konferenssin pitopaikkana toimi Södertörn Högskola.

Konferenssiin oli lähetetty 400 tiivistelmäehdotusta ja järjestetty noin 100 esitelmäsessiota. Ohjelma aiheuttikin valitsemisen vaikeutta. Nelipäiväistä maratonia helpotti jonkin verran se, että pääpuhujia oli vain kolme. Niiden lisäksi rinnakkaisia työryhmiä oli kaksitoista, perjantaina kolmessa jaksossa peräkkäin.

Esitelmäkutsun pääteeman lisäksi huomasin ohjelmanalakanassa olevan muitakin esitelmiä yhdistäviä teemoja, kuten esimerkiksi uususkonnollisuus, ei-uskonnollisuus, uskonnollinen ei-inhimillinen toimijuus, uskonnonopetus, media sekä idän uskontoihin ja islamiin liittyvät kysymykset. Tämän vaihtoehtojen kartan läpi jokainen osallistuja pyrki piirtämään itselleen mieleisen konferenssipolun. Omat valintani määräytyivät myös yleisen mitä-tapahtuu-nyt-uskontotieteessä –kartoitusmielialan mukaan. Kirjoitin tähän raporttiin kuitenkin niistä esitelmistä, jotka antoivat minulle eniten ajattelemisen aihetta oman tutkimukseni tai työni suhteen.

⁶ Enkelinsilta (rak.1838) ja Pirunsilta (rak.1913) ovat Tarton siltoja.

⁷ Konferenssin sivut löytyvät osoitteesta: <http://webappo.web.sh.se/easr2012>.

Historiankirjoittajana ja paikkatutkijana olen kiinnostunut paikan ja ajan yhteydestä. Lisäksi katsoessani uskontotieteellisten linssien läpi näen kyläkirjaprojektissani monia rituaalin piirteitä. Varsinkin, kun tapahtumissa mukana olevan kokemus tulee huomioitua tutkijan ulkopuolisen roolin lisäksi yhtäaikaisesti saman nahan sisällä, minussa tutkijana.

Alussa oli norsu vai kilpikonna?

Torstain pääpuhujana norjalainen Ingvild Sælid Gilhus aloitti konferenssin aiheellaan ”Founding fathers, turtles and the elephant in the room: the quest for origin in the study of religion”⁸. Gilhus kyseenalaisti alkujen ja loppujen olemassaolon. Esimerkiksi geenien näkökulmasta ei yksilön syntymällä ja kuolemalla ole merkitystä. Alku ja loppu ovat kertomuksien ja vallan väliaineita. Gilhus pohti, miksi nykyinen trendi uskontotieteen syntyajatuksista tai sen perustajista kiinnostaa tutkijoita. Alun etsintä liittyy yleensä oman identiteetin etsimiseen. Gilhus esitti yhdeksi syyksi globalisoitumisen tuomaa maapallon, yhden Maan tai paikan tuntua. Haemme uutta näkökulmaa. Mietin, että globaalille uskontotieteelle tuskin löytyy yhtä pääjuurta, vaan pikemminkin rihmastoja ympäri maapalloa. Gilhus vertasi teologiaa norsuun. Uskontotieteelle se on aina edustanut ’toiseutta’ tai määrittänyt koko uskontotieteen tutkimushistoriaa. Uskontotieteen esi-isiä tai klassikoita Gilhus vertasi kilpikonniin. Hän sanoi antropologien olevan maanläheisiä paikallisten tutkimustensa ansioista. Esitelmän jälkeisissä kommentteissa haluttiin tuoda esille uskontotieteen historian ulottuminen kauemmas kuin 1800-luvulle, johon Gilhus oli keskittynyt. Samoin tuotiin teologian rinnalle norsuiksi myös muita tieteenaloja kuten filosofia ja historiantutkimus.

Uskonto omissa käsissä ja näppäimistöllä

Plenaarin jälkeen suuntasin ”Ritual, performance and tradition” –työryhmään. Olen kiinnostunut nykyisestä rituaalitutkimuksesta ja etenkin sen soveltuvuudesta erilaisiin aineistoihin. Pysyisinkö mahdollisesti tulkitsemaan oman tutkimukseni suullisen historian tuottamisprosessia rituaalina, etenkin tarkasteltuna sitä sisäpuolelta rituaalin aktiivisena toimijana, kirjan toimittajana? Ruotsalainen Anne-Christine Hornborg pohti esitelmässään tapoja, joilla nykyiset uudet esitykset tai rituaalit rakennetaan ottamalla niihin aiempien rituaalien osia. Rituaalien osallistujat eivät ole suunnitelleet rituaaleja täysin etukäteen. Osa jätetään sen varaan, mitä rituaaliin ilmaantuu. Ajattelin, että rituaali koetaan liminaalitulana, jolle annetaan mahdollisuus muotoutua itsekseen ohjaamatta sitä alusta loppuun. Tämä oli ominaista ainakin tekstuaaliprosessille.

Jessica Moberg tarkasteli rituaalisten toimien (*acts*) kierrättämistä pienissä tukholmalaisissa karismaattisen kristillisyyden liikkeissä. Ryhmille on ominaista tunteiden ja ongelmien jakaminen osallistujien kesken sekä liikkuvuus ryhmien välillä. Moberg sanoi, että tuntui kuin liikkeet

⁸ Konferenssin käytäntönä oli kirjoittaa nimitin niin isoilla tai pienillä alkukirjaimilla riippuen esittäjän itse antamasta esityksen otsikosta, joten toteutan tässä sen tapaa huolimatta raportin alkuosan Tarton seminaarin käytäntästä toisenlaisesta tavasta.

olisivat ottaneet uskonnon omiin käsiinsä. Kolmas työryhmän puhuja Tuija Hovi⁹ kertoi tutkimuksesta kansainvälisen, mutta myös Suomessa toimivan Parantavien huoneiden –liikkeestä¹⁰. Hovi tekee kristillisen liikkeen etnografiaa maallikoista rituaalisina toimijoina nykyisessä yhteiskunnassa, jossa uskonnon rooli muuttuu. Näille pienille maallikkoliikkeille on ominaista se, että ne tekevät uskontoa ja harjoittavat sitä (*do the religion, practice*¹¹) opillisten painotusten sijaan. Se on karismaattista uskonnollista toimijuutta. Liikkeen rukoilijat kokevat olevansa Pyhän Hengen välineitä.

Norjalainen Eline Hagerström pohti esitelmässään tutkimuskohteensa uskonnolliseen turisteille suunnatun *Sema*-esityksen olemusta. Voiko ”turistifioitu” esitys yhä olla rituaali? Työryhmä nosti esiin kysymyksiä, joita olin itsekin pohtinut omassa tutkimuksessani siitä, miten erilaisia voivat olla kokemukset toiminnasta sen sisä- ja ulkopuolelta. Nykyisin uskontotieteen tutkijat ovat monesti myös itse tutkimuskohteensa sisäpiiriläisiä. Ollessani Amsterdammassa ISSRN¹²:n konferenssissa vuonna 2009, kuulin taukokeskusteluissa ihmisten onnellisia huokauksia siitä, miten nykyään on mahdollista vapaasti keskustella omasta sisäryhmäläisyydestä tutkimuksessa. Onko ongelma erityisen suuri juuri uskontotieteilijälle sen tutkimuskohteen takia? Itse olen ratkaissut menetelmällisesti tämän kirjoittamalla tutkimukseni autoetnografisena, ottaen itseni mukaan tutkimuskohteeksi. Se on päätös tiedon tuottamisen tavasta, ei tuotos. Vasta kirjoittaessa tulee ratkaiseeksi konkreettiset, tekstuaaliset rajat itsen esillä olemiselle ja sen tarpeellisuudelle tutkimuksessa. Omalla kohdallani asiaa monimutkaistaa se, että tutkimuskohteeni ei ole uskonnollinen liike sinänsä vaan uskonnonkaltaiset merkitykset suullisessa historiassa.

Aktantit osallistuvat tapahtumaan

Terhi Utraisen työryhmä¹³ ”Religious Actants and a relational-compositionist take on agency II” oli jaettu kahdelle päivälle. Perjantaina Utriainen piti itse esitelmän enkelihoidoista. Utraisen työryhmässä oli käytössä itselleni uusi käsite, *actant*, ”aktantti” tai ”toimija”. Siihen voidaan sisällyttää niin inhimilliset kuin ei-inhimilliset toimijat, joita esimerkiksi voivat olla yli-luonnolliset (enkeli, energia), aineelliset (tila, esine, hahmo, liike) tai rakenteelliset (ikä, terveys) tekijät. Käsite saattaa avata mahdollisuuden purkaa myös mielikuvituksen, intuition tai muun käsitteellisesti vaikeasti hahmotettavan osuutta tilanteisiin. Utriainen tarkasteli sitä, mitä ihmiset ja ei-inhimilliset aktantit toivat enkelihoidon tilanteeseen eli mikä saa hoitorituaalin tapahtumaan? Peik Ingman Åbo Akademiasta tarkasteli esitelmänsä ”Relational-compositionist agency: Three case studies involving sexuality and religion” esimerkeissä uskonnollisten

⁹ Hovi työskentelee Post-secular culture and a changing religious landscape in Finland –huippuyksikössä (PCCR) Åbo Akademiassa. Myös useita muita projektin tutkijoita oli mukana konferenssissa.

¹⁰ Liikkeestä löytyy enemmän sivuilta: www.healingrooms.fi.

¹¹ *Practitioners* käännetään yleensä harjoittajat. Suomenkielinen vastine *practice*-sanalle on myös ”toteuttaa käytännössä”.

¹² International Society for the Study of Religion, Nature and Culture. Seuran konferensseja koskevat sivut löytyvät osoitteesta: <http://www.religionandnature.com/society/conferences.htm>.

¹³ Utraisen lisäksi työryhmässä oli useita PCCR:n tutkijoita.

ja ei-uskonnollisten aktanttien toisiinsa kietoutumista yksittäisissä tapahtumissa. Ryhmän kolmas puhuja oli tšekkiläinen Milan Fujda, joka oli havainnoinut toimijuutta tanssijoiden improvisaatioprojektissa. Tämän tapaustutkimuksensa kautta hän pohti, miten toimijaverkostoanalyysiä (*Actor-Network Theory*) ja etnometodologiaa voisi hyödyntää uskontotieteen toimijuustutkimuksissa. Työryhmän tutkimusasenne tuotti hedelmällistä keskustelua ja myös itselleni mahdollisia keinoja käsitteellistää tutkimukseni tekstualisaatioprosessin kulkua tai ei-inhimillisiä toimijoita.

Uskonto ja tiede, uskonto ja kulttuuri

Perjantain plenaaripuhuja¹⁴ oli hollantilainen Kocku von Stuckrad, joka tarkasteli esitelmässään ”The Scientification of Religion, or: How Secular Science has Given New Life to Religion” uskonnon ja tieteen suhdetta, etenkin niiden vuorovaikutuksen näkökulmasta. Onko maallistumis- eli sekularisointiprosessi sittenkään merkki uskonnon lopusta? Uskontotieteen noin 150-vuotisen olemassaolon ajan tutkijat ovat tuottaneet tietoa uskonnoista. Stuckrad kävi läpi sitä, miten uskonnonharjoittajat ovat hyödyntäneet tieteen tuloksia tai julkaisuja. Hän esitti esimerkiksi, miten ydinshamanismin perustaja Michael Harner vertaillen eri antropologien tutkimuksia kiteytti opettamansa tekniikan. Muistin, että Åbo Akademiassa Jan Svanberg teki samasta teemasta väitöstutkimuksensa¹⁵. Ruotsissa asuva Jenni Rinne toi esille nykyisen vastaavan esimerkin lauantaina työryhmässään. Hän tutkii virolaisen Mausk-liikkeen kannattajien ja muiden pyhien paikkojen käyttäjien diskursseja niihin liittyvistä säännöistä. Perusteita toiminnalle haetaan myös kansanperinteen tutkimuksesta. Toisena uskonnon ja tieteen vastavuoroisena mekanismina Stuckrad esitti uskonnollisen semantiikan ja selityspenusteiden ulottamisen moderniin luonnontieteeseen. Esimerkkinä hän mainitsi ainakin biosentrismen ja syväekologian (*deep ecology*). Itse pidin hänen esitelmänsä selkeästä tavasta käsitellä pitkäaikaisiakin prosesseja ja tuoda raikkaan kulttuurihistoriallisen näkökulman uskontotieteen tarkasteluun. Tästä samaisesta asiasta häntä myös kritisoitiin. Tosin pitkiä ajanjaksoja niputtaessa monien tapahtumien kulku tai niissä olleiden yksittäisten toimijoiden osuus pelkistyy heppoiseksi. Ehkä esitelmän anteja olikin sen tapa tarkastella tiedettä ja uskontoa vuorovaikutuksessa modernin ymmärtämisessä.

Yksi parhaimpia seuraamiani konferenssin esitelmiä oli perjantai-iltapäivän ”Media, popular culture and religious change” –työryhmässä puhuneen venäläisen Ivar Kh. Maksutovin ”Superman as a religious type: from icon to ideology”. Myös hänen esitelmänsä ote oli kulttuurihistoriallinen. Hän tulkitsi kaksikasvoista, myös Kristus-myytistä vaikutteita saanutta supermies Clark Kenttiä postmodernin kulttuurin symbolisena vastauksena ikuisiin kysymyksiin ihmisyydestä. Hän kehotti tarkastelemaan huolellisesti massakulttuurin ikoneita – esimerkiksi myös Harry Potteria ja Terminatoria kaksijakoisen persoonallisuuden ilmentyminä – luodaksemme uudenlaista antropologista sanastoa. Hänen tutkimusotteensa porautui taitavasti tässä ajassa

¹⁴ Kolmannen, lauantain plenaarin piti eteläafrikkalainen Abdulkader Tayob aiheesta ”Back to the Beginnings: Islamic Renewal and the Comparative Study of Religions”.

¹⁵ Shamanantropologi i gränslandet mellan forskning och praktik. En studie av förhållandet mellan schamanism-forskning och neoschamanism. (2003).

oleviin kokemuksiin ja kysymyksiin ihmisyyden olemuksesta ja samalla uskonnollisesta identiteetistä. Vaikka hänen aiheensa poikkesi kauaksi omasta tutkimusaiheestani, hänen kulttuurihistoriallinen asioiden esittämisen sekä ote että tekstuaalinen painotus oli minulle hyvin rohkaisevaa kuultavaa.

Uskonto ja ympäristö

Religion, landscape, animal I –työryhmän aiheet olivat lähempänä omaa aihealuetta, ympäristöä. Ne katsoivat ympäristöaktiivisuuden liikkeitä uskontotieteen linssien läpi. Tämän lisäksi Jenni Rinne tarkasteli Viron perinteisten pyhien paikkojen käyttöä ja merkityksiä nykyään. Ympäristöaktiivisuus tulkittiin esitelmissä joko maallisena uskontona tai pyhittämisenä. Tai liikkeiden toiminnasta löytyi uskonnollisen elämän elementtejä ja muotoja, kuten uskomuksia, käännyksikokemuksia, utopioita, pyhän ja arkisen käytäntöjä sekä rituaaleja. Työryhmä ottikin osaa keskusteluun siitä, voidaanko uskomusjärjestelmää, joka ei sisällä yliluonnollista tekijää, kutsua uskonnoksi. Tämä johtaa monien uskonnontutkimuksen peruskäsitteiden, kuten yliluonnollisen (uudestaan)määrittelyyn. Ja voiko tutkija nimetä tutkimansa ilmiön tai yhteisön uskonnolliseksi, vaikka sen jäsenet eivät puhu siitä uskonnollisin termein?

Kiinni arjen työhön ja opiskeluun

IAHR:n naistutkijaverkoston tapaamisessa puheenjohtajina toimivat Morny Joy (vas.) ja Rosalind Hackett. Mukana myös suomalaistutkijoita: Tiina Mahlamäki (vas.) ja Tuija Hovi (kesk.) Kuva: Anna Haapalainen.

Lauantai-iltapäivällä osallistuin IAHR:n naistutkijaverkoston tapaamiseen.¹⁶ Useiden naisten kokemuksia väritti puhumattomuuden tai tietämättömyyden läsnäolo tutkijamaailmassa, kysymyksissä, jotka koskivat työuralla etenemistä, työtehtävien perusteita tai mahdollisuuksia kansainvälistyä omalla alalla. Myös siksi kokouksessa painotettiin ohjausta, yhteistyötä ja verkostoitumista yli valtio-, yliopisto-, työtehtävä-, oppiarvo-, mutta myös sukupuolirajojen.

Viimeisenä konferenssipäivänä päätin lähteä seuraamaan pyöreän pöydän keskustelua uskontotieteen opetuksesta ja maisteriohjelmista. Paneelin osallistujat olivat Brasiliasta, Hollannista, Kanadasta, Norjasta, Saksasta ja Sveitsistä. He esittivät vuorollaan maansa maisteritutkinnon

opetussuunnitelmia ja niistä saatuja pedagogisia kokemuksia. Keskeisenä punaisena lankana kulki pohdinta siitä, mitä ja miten uskontotiedettä välitetään tuleville tutkijoille. Millaisia ohjel-

¹⁶ Verkoston sivut löytyvät osoitteesta: <http://www.iahr.dk/wsn/>.

mat ovat rakenteeltaan? Mitkä ovat suosittuja aiheita opinnäytteissä? Mikä on oppialan tulevaisuudenvision? Mitä opiskelijat haluavat? Maiden opintojen sisällöt poikkesivat paljon toisistaan, mikä johtuu esimerkiksi kyseisten maiden tieteenhistoriasta tai laitoksesta, johon nykyinen uskonnontutkimus kuuluu. Yhteistä oli oppiaineiden taloudellisen tilanteen tiukkuus. Myös osin se on ohjannut ohjelmia tutkimus- ja etenkin työelämätaitojen opettamiseen, mistä myös opiskelijat ovat kiinnostuneita. Päällisin puolin näytti esimerkiksi siltä, että Englannissa on enemmän tutkimustaitoihin liittyviä kursseja ja vaihtoehtoisia maisteriohjelmia kuin muualla.¹⁷ Tämä tuntui osaksi selittyvän opetuksen monimuotoisuudella ja osaksi siirtomaa-ajan tuomilla kulttuurisilla vaikutuksilla.

Oma esitelmäni oli sunnuntain viimeisessä "Ritual Case Studies"-työryhmässä. Yleisöä oli runsaasti, vaikka peruutusten vuoksi meitä oli vain kaksi puhujaa. Tukholmalaisen Marja-Liisa Keinäsen aihe oli "'Feeding the dead' – Women 'doing' kinship and religion in the early twentieth century Russian Orthodox Karelia". Hän tarkasteli itkijänaisten itkemistä kommunikaationa kuolleiden ja elävien sukulaisten kanssa. Muistamisen ja siihen liittyvien seremonioiden rooli on suuri sukulaisuustunteen ylläpitämisessä. Keinäsen mukaan sukuyhteys aineellistuu rituaaleissa jaettavassa ruoassa. Aiheemme linkittyivät toisiinsa niin rituaalien kuin muistamisen näkökulmista. Omassa esitelmässäni tarkastelin kylän muistitiedon sisältämää nostalgiaa ajan ja paikan rituaalina. Taustoitin tutkimukseni kylän paikantamisella ympäristöhistorialliseen kontekstiin. Tarkastelin ympäristöllisiä, inhimillisiä ja ei-inhimillisiä tekijöitä ja toimijoita. Lisäksi pohdin omaa osuuttani sisäryhmäläisenä tutkijana ja vettä toimijana. Sillä, millä asioilla on ihmiselle merkitystä, on oma historiansa, joka ulottuu henkilökohtaisten kokemusten lisäksi hänen ympäristöönsä sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen merkityshistoriaan.

Esiintyminen viimeisessä sessiossa viimeisenä puhujana oli minusta lähes absurdia, olihan konferenssin yhtenä teemana loppu. Monet konferenssin osallistujat olivat myös lopen väsyneitä suururakasta. Aiheiden paljous ja lähestymistapojen moneus kuitenkin muistutti jälleen uskontotieteen olemuksesta laajana kattotieteenä. Se antaa mahdollisuuden poikkitieteelliseen tutkimukseen ja sen alla syntyy siksikin vilkasta keskustelua, uusien käsitteiden käyttöönottoa ja aiempien uudelleenmäärittelyä. Tutkijuuden lisäksi tunsin kirjoittajana olevani onnellinen siitä, että oma oppiaineeni tekee tämän moninaisuuden mahdolliseksi. Loppu on uuden alku. Tästä oli mukava lähteä aloittamaan syksyä Turkuun.

Kirjallisuus

Enges, Pasi.

2012 *"Minä melkein uskon"*. *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*. Turku: Turun yliopisto.

¹⁷ Ks. esim. www.soas.ac.uk/religions. Vaihtoehtoisista maisteriohjelmissa mainittakoon joogaopettajille suunnatut maisteriopinnot.

Knuuttila, Seppo & Pertti Rannikko

2008 Sivakka ja Rasinmäki tutkimuksina. – Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo ja Marjaana Väisänen. *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä, 90–20*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.